

De försvunna fotografierna

MARGARETA LINDGREN

Inför den nuvarande universitetsbyggnadens hundraårsjubileum 1987 blev jag upprindd av universitetets arkivarie Thomas Aurelius, som önskade utnyttja de rika fotosamlingarna på Carolinas kart- och bildavdelning för illustrering av minnesboken. I förbigående fällde han – som andra gjort före honom – den beklagande anmärkningen, att det ju tyvärr inte fanns något känt foto bevarat av Stallgården, den imponerande byggnad, som revs i etapper under åren 1878–1883 för att bereda plats åt det nya universitetet. Varken den eller de intill- och delvis underliggande resterna av en äldre borganläggning hade dokumenterats på ett tillfredsställande sätt (Bild 1).

Stallgården, som den kallades i dagligt tal, var egentligen akademiens exercitieuinstitution, där man i drygt två århundraden – den uppfördes 1663–65

på initiativ av Olof Rudbeck – hade bedrivit undervisning i ridning, fäktning, ritning, dans, musik och vissa moderna språk. Denna undervisning syftade till att avrunda de adliga studenternas mera vetenskapliga studier med konst och färdighet att skicka sig väl i dåtidens överklass.

Fram till 1987 var Stallgårdens utseende känt endast genom ett mindre antal akvareller av Johan Gustaf Härstedt, som under senare delen av 1700- och början av 1800-talet avporträtterat inte bara Uppsalas monumentalbyggnader utan även kärleksfullt förevigat dess vanliga hus och träkåkar. Huvuddelen av Härstedts efterlämnade produktion finns på Carolina. Dessutom finns några oljemålningar från rivningsåren bevarade (en av dem hänger i universitetets lokaler i skandalhuset) samt en tidningsxylografi från grundläggningsceremo-

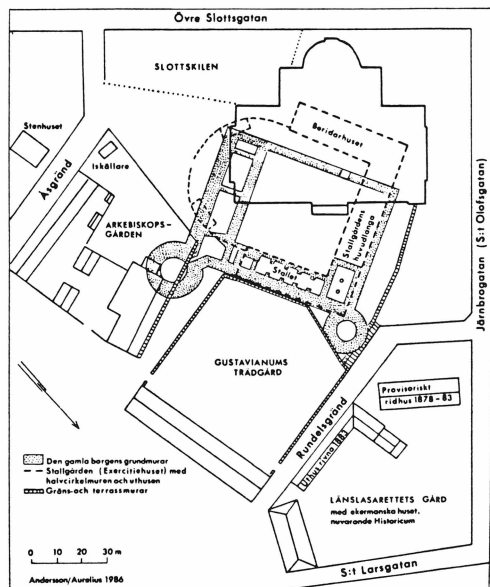

Bild 1. Plan som visar Stallgårdens läge. Ur: "Universitetshuset i Uppsala 1887-1987".

nin för den nya universitetsbyggnaden, som ägde rum vid den då ännu, åtminstone delvis, kvarstående exercitiebyggnaden. Något foto av Stallgården tycktes förvånansvärt nog inte existera.

När jag började mina efterforskningar för illustrationsmaterial till jubileumsboken hade jag inte heller någon som helst tanke på att jag skulle kunna gräva fram något sådant. Min avsikt var närmast att försöka få fram äldre miljöbilder och bildokumentation från kvarteren runt omkring universitetshuset, Övre Slottsgatan, Kamphavet etc. En del av intresse hittade jag naturligtvis men tänkte att jag, innan jag gav

upp, skulle kolla några av kapslarna med foton i kabinettsformat med mera allmänna vyer kring biblioteket och från slottet norrut. Plötsligt stannade min blick på en anteckning med bläck, som jag inte observerat tidigare. Den fanns längst ner i marginalen till ett kabinettsfoto, vars tryckta text "Utsigt från Uppsala Slott" i förening med numret 352 visade att den ingått i en serie foton framställda för kommersiell lansering som souvenirbilder (Bild 2). Den handskrivna texten lydde: "1870talet, innan Stallgården revs". Innan Stallgården revs?! Det tog några sekunder, innan jag fattade vad detta innebar och med ilningar av spänning längs ryggraden höjde blicken in i bilden. Vyn är tagen från slottet ner mot Carolina Rediviva men omfattar i bakgrunden även området kring Övre Slottsgatan och kvarteret Ubbo. Längst upp i fotots högra hörn höjde sig Stallgårdens mäktiga murar (högra flygeln tyvärr utanför fotots kant). Som ofta när det gäller äldre fotografiskt material tålde detta parti av bilden en betydande uppförstoring utan att förlora i skärpa (Bild 3). Det fanns alltså ett foto av Stallgården, även om byggnaden inte utgjort huvudmotivet för den anonyme fotografen. Fotot publicerades givetvis tillsammans med detaljförstoringen i jubileumsboken.

Två år senare på sensommaren 1989 började kart- och bildavdelningen fundera på uppläggningsen av den utställning i Carolinas visningssal "Objektivt sett", med vilken vi tänkte högtidligt hålla

Utsigt från Uppsala Slott. 352

1870-talet, innan Stallgården var 1908 af C. Annerstedt.

Bild 2. Kabinettsfoto från 1870-talet. Gåva till Uppsala universitetsbibliotek 1908 av Claes Annerstedt, överbibliotekarie 1883–1904. Stallgården syns i bildens övre högra hörn. Den som har goda ögon kan konstatera att fotot kopierats från en skadad glasplåt – lyckligtvis berör inte den stora sprickan i plåten partiet med Stallgården.

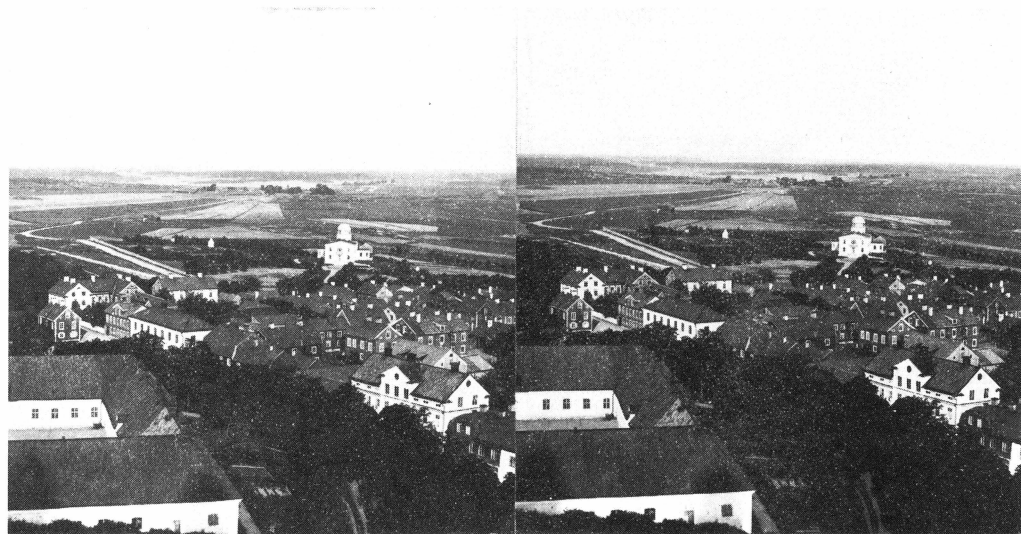
150-årsjubiléet av fotokonstens definitiva genombrott med fransmannen Daguerres uppfinning. Blä läste vi noggrannare än vanligt katalogen från Bokauktionskammaren i Stockholm för att se om vi skulle kunna komplettera våra samlingar med något intressant på det fotografiska området. I den aktuella katalogen utbjöds blä en enkel, handhållen stereoskopisk betraktningsskåp tillsammans med en samling stereoskopifoton, varav 15 st från Uppsala. Ytterli-

gare några utbud kunde eventuellt vara av intresse, så jag for ner till förhandsvisningen i Stockholm. Efter att ha granskat fjorton uppsalafoton av blandad kvalitet – dock inget som egentligen motiverade att vi skulle lägga ett bud – lyfte jag upp det femtonde ur lådan. Även här fångades blicken först av en påskrift med bläck under bilden: ”Uppsala åt väster fr. domkyrkotornet; främst Stallgården” (Bild 4). Det andra, hittills okända, fotot av Stallgården,

Bild 3. Delförstoring av föregående bild. Framför Stallgården syns det s k Stenhuset i kvarteret Ubbo.

Uppsala åt västra S. drakenkotomb; fränst Stallgårdens

Bild 4. Stereoskopiskt bildpar förvärvat av universitetsbiblioteket 1989. Fotografen har stått i ett av domkyrkans torn. Stallgården upptar bildens nedre vänstra del, kvarteren kring Övre Slottsgatan den övre hälften med Observatoriet som slutpunkt ut mot slätten.

som återbördats från glömskan! Jag fick samma hisnande känsla som när man vid en arkeologisk utgrävning lyfter upp ett unikt fynd i ljuset. Självklart, att vi nu ropade in hela samlingen av stereoskopbilder för denna enda bilds skull!

Detta andra kända foto av Stallgården är taget från ett av domkyrkans torn på morgonen eller tidig förmiddag. Åtminstone på originalbilden kan man tydligt se hur skuggan från tornen, med de gamla barockhuvorna, faller över taket på Stallgårdens östra flygel i nedre vänstra hörnet av fotot. Resten av bilden upptas av kvarteren kring Övre

Slottsgatan och dåvarande Järnbrogatan. Stallgårdens väldiga dimensioner framstår ännu tydligare genom kontrasten till de övriga byggnaderna, som syns på fotot. Hållpunkter för blicken: Edlingska gården i hörnet av Kyrkogårdsgatan, det vita tvåvåningshuset i hörnet av Övre Slottsgatan, det höga huset med frontespis på nuvarande Skandalhusets plats. Över gytret av trähus höjer sig som ett avslutande utropstecken mot den vida av stadsbebyggelse orörda slätten Observatoriets torn, ännu inte skymt av uppvuxna träd. Långt i fjärran skymtar Berthåga by.

Jag var övertygad om att flera foton av Stallgården väntar på sin upptäckt. Liksom det först återfunna kan de ligga i ett arkiv på någon offentlig institution, där man helt enkelt inte är medveten om vilken skatt man har i sina gömmor. De kan också ingå i privatsamlingar av äldre fotografier, som den universitetsbiblioteket förvärvade från Bokauktionskammaren. Du som läser detta – kolla dina gamla uppsalabilder! Det blir kanske du som upptäcker det tredje stallgårdsfotot ...

Litteratur

- Taube, G., Musik, dans, språk och andra akademiska färdigheter i Uppsala. Uppsala 1963.
- Sundquist, N., "Den gamla exercitiegården i Uppsala". Uppland. Årsbok för Upplands fornminnesförening, 1945. Ss 68–78.
- Universitetshuset i Uppsala 1887–1987. En jubileumsbok redigerad av Thomas Heinemann. Uppsala 1987.